

УДК 343.131.3

ВНУТРІШНЄ ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ – ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАСАДИ БЕЗПОСЕРЕДНОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗАНЬ, РЕЧЕЙ, ДОКУМЕНТІВ

Вікторія ГИРОВИЧ,

аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article studies the concept of “internal belief of judge” as a basic element of immediacy principles of research evidence, documents and things, distinguishes the essential characteristics and factors of this criminal procedural category. Analyzing scientific position on the concept of “internal belief of judge” the author gives her own definition, justifying its feasibility. Focuses on revealing the content and components that are included in internal belief of judge object. The urgency of the abovementioned problems caused by the need to study the concept of internal belief of judge as a basic element of immediacy principles of research evidence, objects and documents, including isolation its attributes and factors of formation.

Key words: immediacy of researching evidence, internal belief of judge, competence of judges, professionalism of judges, evaluation of evidence, psychological aspects of internal judges belief.

АНОТАЦІЯ

У статті проводиться дослідження поняття «внутрішнє переконання судді» як основного елемента засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, виокремлюються сутнісні характеристики та чинники формування згаданої правової кримінально процесуальної категорії. Аналізуючи наукові позиції щодо поняття «внутрішнє переконання судді», автор наводить власне визначення, обґрунтовуючи його доцільність. Зосереджується увага на розкритті змісту й складових, які входять у предмет внутрішнього переконання, а також на психологічному аспекті формування внутрішнього переконання судді. Актуальність означеної проблеми зумовлена необхідністю вивчення поняття внутрішнього переконання судді як основного елемента засади безпосередності дослідження показань, речей і документів, виокремлення його ознак і чинників формування.

Ключові слова: безпосередність дослідження доказів, внутрішнє переконання судді, компетентність, професіоналізм судді, оцінювання доказів, психологічні аспекти внутрішнього переконання.

Постановка проблеми. Теорія доказування цікавила науковців давно. І це не дивно, адже, як слушно вказував В.Д. Спасович ще у другій половині XIX ст., теорія доказування становить центральний вузол усієї системи судочинства, душу всього кримінального процесу, начало, що його рухає, утворює його сутність, яка зумовлює й судоустрій, і всі головні форми судочинства [1, с. 7]. Так і на сучасному етапі розвитку кримінального процесу достатня кількість учених у своїх дослідженнях обґрунтовано довели, що доказування становить основну частину кримінального процесу. Усі докази, надані сторонами, перевірені й узяті до уваги судом надалі становитимуть основу законного, обґрунтованого й умотивованого судового рішення. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція), кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом. Згідно із практикою Європейського суду з прав людини, під терміном «суд, установлений законом» у ст. 6 Конвенції мається на увазі, що «судова влада в демократичному суспільстві регулюється законами, джерелом яких є Парламент». Зазначений термін охоплює не лише правові підстави існування суду, а і його склад у кожній конкретній справі, а також так званий якісний показник діяльності. У цьому контексті дію засади безпосередності дослідження показань, речей і документів не потрібно нівелювати жодним чином.

Актуальність теми. Проблемі вивчення питання внутрішнього переконання судді як основного елемента засади безпосередності в юридичній літературі приділялася

значна увага. Однак внутрішнє переконання як об'єкт дослідження у працях таких науковців, як І.Я. Фойницький, М.С. Строгович, Л.Т. Ульянова, А.І. Трусов, А.Е. Матвієнко, І.І. Мухін, В.Ю. Шепітько, М.М. Михеєнко, здебільшого розглядається через призму кримінального процесу. Це зумовлено зв'язком понять «оцінювання доказів» і «внутрішнє переконання», поєднання яких забезпечує можливість пізнання обставин окремого кримінального провадження, тоді як психологічні аспекти, що мають безпосередній вплив на формування внутрішнього переконання судді, станом на сьогодні є малодослідженими.

Метою статті є розкриття змісту поняття «внутрішнє переконання судді» як основного елемента засади безпосередності дослідження доказів, а також висвітлення психологічних аспектів внутрішнього переконання судді як правової кримінальної процесуальної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ст. 23 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначає, що суд досліджує докази безпосередньо, а показання учасників кримінального провадження отримує усно. Звідси випливає, що усні показання учасників кримінального провадження за наслідком безпосереднього їхнього дослідження у ході судового розгляду сприймаються та оцінюються судом за результатом так званого внутрішнього переконання судді.

Засада безпосередності дослідження доказів передбачає можливість судді за участі сторін судового провадження здійснювати судочинство на підставі особистого й безпосереднього ознайомлення, дослідження доказів без допомоги певних суб'єктів кримінального процесу або ж,

як слушно зазначає В.М. Тертишник, «без будь-яких проміжних ланок» [2, с. 87].

Суд не вправі обґрунтувати судові рішення доказами, які не були безпосередньо досліджені (почуті, вивчені, перевірені) за участі сторін під час судового розгляду. Зрозуміло, що у змагальному процесі суд не збирає докази вини чи невинуватості обвинуваченого з власної ініціативи, проте обов'язок суду перевірити докази, подані сторонами є беззаперечним. Саме з цією метою у змагальному процесі можна прослідкувати активну роль суду, наприклад, щодо призначення експертизи. Так, ч. 2 ст. 332 КПК України уповноважує суд своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або ж експертам, незалежно від наявності клопотання, якщо суду надані кілька висновків експертів, що суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності; під час судового розгляду виникли підстави для проведення стаціонарної психіатричної експертизи. Отже, можна дійти висновку, що для ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого рішення суд зобов'язаний вчинити певні активні дії з власної ініціативи, щоб безпосередньо оцінити докази й на основі внутрішнього переконання виконати свою процесуальну функцію.

Проблемі вивчення поняття внутрішнього переконання судді приділяли увагу у своїх працях такі вчені, як М.С. Строгович, М.А. Чельцов, Л.Д. Кокорев, Л.Т. Ульянова, А.І. Трусов, П.А. Лупинська, В.Д. Арсеньев, А.Д. Соловйов, Г.М. Резник, Ю.К. Орлов, А.Е. Матвієнко, І.І. Мухін, Н.Л. Дроздович. Незважаючи на чималу кількість наукових публікацій, варто зауважити, що єдиного підходу до визначення поняття й природи внутрішнього переконання судді серед учених-науковців немає. Деякі вчені розглядають внутрішнє переконання через юридичну конструкцію норми «оцінювання доказів» як принцип (М.А. Чельцов, Л.Д. Кокорев), критерій (М.С. Строгович), принцип і критерій (Л.Т. Ульянова), метод (А.І. Трусов), метод і основа (П.А. Лупинська), метод і результат (Г.М. Резник), спосіб (Е.А. Матвієнко). І.І. Мухін у своїх висновках є доволі категоричним, стверджуючи, що внутрішнє переконання судді – це єдино можливий спосіб оцінювання доказів і пізнання фактів, що стосуються події злочину [3, с. 3].

М.М. Михесенко розмежує поняття внутрішнє переконання у психологічному й гносеологічному аспектах. Так, на думку вченого, внутрішнє переконання у психологічному аспекті можна розглядати як у динаміці (як процес його формування), так і в статичності (як результат). У ході його формування створюється власна думка, усуваються й долаються сумніви та невпевненість. Суддя доходить внутрішнього переконання як стану твердої впевненості у правильності своїх висновків, рішучості зафіксувати їх у процесуальних документах, за необхідності публічно їх висловити, готовності відстоювати їх у відповідних інстанціях, нести за них відповідальність. У гносеологічному аспекті внутрішнє переконання судді – це знання як про окремі фактичні обставини, що становлять предмет доказування, так і про висновки по справі, у тому числі й ті, що стосуються юридичного оцінювання, кваліфікації встановлених фактів, обставин, подій, тощо [4, с. 44].

Ю.К. Орлов вважає, що внутрішнє переконання може виступати як метод оцінювання доказів і як його результат. Науковець зазначає, що «... за неможливої прямої експериментальної перевірки висновку суб'єктивний критерій нерідко виступає як одне з похідних явищ об'єктивного, як концентроване вираження колективного досвіду, суспільної

практики. Аналогічну функцію виконує й внутрішнє переконання суб'єктів доказування, яке, з одного боку, є методом оцінювання доказів, а з іншого – результатом цього оцінювання, одним із критеріїв його правильності» [5, с. 61].

Н.Л. Дроздович описує поняття «внутрішнє переконання судді» через характеристику процесу доказування й призму поняття «оцінювання доказів». Зокрема, указуючи, що внутрішнє переконання судді – це стан свідомості судді, що відображає результат його розумової суб'єктивної діяльності в процесі судочинства щодо оцінювання доказів з метою достовірного встановлення фактичних обставин конкретної кримінальної справи, що входять до предмета доказування, результат якої втілюється в судовому рішенні [6, с. 228].

Аналогічної позиції дотримується й К.О. Белінська, указуючи, що під час розгляду кримінального провадження суддя здійснює дослідницьку діяльність, перевіряючи та оцінюючи наявні докази, результатом якої є відтворення того чи іншого фрагмента дійсності, реконструкція всіх обставин, необхідних для вирішення судом під час ухвалення судового рішення. При цьому в ході пізнання фактичних обставин справи виявляються загальні закономірності процесу мислення, що мають місце й в інших сферах суспільства. Тому оцінювання доказів як один із етапів доказування є різновидом розумової діяльності. Автор зазначає, що внутрішнє переконання судді – це стан свідомості судді, що відображає результат його суб'єктивної розумової діяльності в процесі судочинства щодо оцінювання доказів з метою достовірного встановлення фактичних обставин конкретної кримінальної справи, що входять до предмета доказування, результат якої втілюється в судовому рішенні [7, с. 79, 81].

М.С. Строгович розглядає поняття «внутрішнє переконання судді» як процес розумової діяльності, акт мислення, пов'язаний з усвідомленням обставин справи [8, с. 143]. В.Е. Коновалова та В.Ю. Шепітько вважають, що поняття «внутрішнє переконання» за своїм змістом виражає суб'єктивну впевненість відповідно до суб'єктивної оцінки об'єктивно існуючих обставин або фактів. Суб'єктивність внутрішнього переконання як його форма не тільки не виключає, а навпаки, передбачає його об'єктивний зміст. Тому внутрішнє переконання є однією із форм відображення об'єктивної дійсності. Будучи за своїм змістом віддзеркаленням об'єктивної дійсності, внутрішнє переконання, як уважають науковці, не виконує ролі критерію істинності пізнаного у кримінальних провадженнях. Критерієм істини в цій сфері, як і в усіх інших сферах пізнання, на думку вчених, є практика [9].

Практика як критерій істини, що має безпосередній вплив на формування внутрішнього переконання судді, є складовою його компетентності. Компетентність судді має велике значення для виконання судами своєї ролі із підтримки конституціоналізму та правопорядку, є необхідною умовою для належного виконання суддею своїх обов'язків. Бангалорські принципи, які встановлюють стандарти етичної поведінки суддів у контексті окресленої проблеми, рекомендують судді вживати розумних заходів щодо збереження й розширення своїх знань, удосконалення практичного досвіду та особистих якостей, необхідних для належного виконання ним своїх обов'язків, використовуючи для цієї мети засоби навчання й інші можливості, що в умовах судового контролю мають бути доступні для суддів. Суддя повинен бути обізнаним щодо наявності відповідних змін до міжнародного законодавства, включаючи міжнародні

конвенції та інші документи, які діють у сфері прав людини [10]. Аналогічну правову норму містить ст. 7 Кодексу суддівської етики, у якій ідеться про те, що суддя повинен старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки та вживати заходів щодо поглиблення своїх знань і вдосконалення практичних навичок [11].

Одними із пріоритетних напрямів реформування системи судоустрою, відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, поряд з іншими є забезпечення незалежності, безсторонності й неупередженості суддів, а також підвищення професійного рівня суддів. Власне кажучи, за цим напрямом Стратегія закріплює п'ять завдань, практичне впровадження яких покращить кадровий потенціал суддівського корпусу, якісно збільшивши професійний рівень кожного представника Феміди.

Отже, на нашу думку, компетентність судді – невід'ємна складова внутрішнього переконання, а завдання держави – установити такі пріоритети реформування судової влади та впровадити першочергові заходи й необхідні умови, які змогли б забезпечити позитивні зрушення, зокрема, і в питанні професійної компетентності суддів.

Характеризуючи поняття «внутрішнє переконання судді», важливо вказати на суб'єктивний аспект, оскільки субстанцією розумової діяльності є свідомість людини, завдяки якій і можливий процес пізнання. При цьому визначення оцінювання доказів виключно як суб'єктивної діяльності судді підкреслює його самостійність у процесі пізнання й доказування. Внутрішнє переконання передбачає можливість критично ставитися до наданих доказів у кримінальному провадженні. Результат цієї суб'єктивної розумової діяльності це і є, власне кажучи, переконання, яке кримінальний процесуальний кодекс визначає як внутрішнє, конкретизуючи, що переконання судді стосується кримінального провадження, на відміну від переконання як елемента правосвідомості, обсяг якого знаходиться за межами обставин кримінального провадження та виражає правові погляди, ідеї, яких дотримується суддя.

Внутрішнє переконання судді потрібно розглядати як симбіоз здобутих знань, професійну компетентність, практичний досвід, особисті якості, можливість постійного моніторингу законодавства в контексті дотримання прав людини, професійний розвиток, дотримання європейський стандартів. Максимально спрощено, внутрішнє переконання судді – це спосіб мислення і сприйняття інформації через призму знань матеріального й процесуального права, категорична впевненість суддів у тому, що вони дали правильну оцінку всім наявним у провадженні доказам і що висновок, якого дійшли вони таким шляхом з усіх питань при судовому розгляді, є правильним, відповідає вимогам закону, нормам справедливості й жодним чином не обмежує чи звужує права людини.

При цьому внутрішнє переконання суддів має спиратися на дослідженні як кожного доказу окремо, так і всіх доказів у їхній сукупності та взаємозв'язку, з погляду їх належності, допустимості, достатності й достовірності. Такий підхід є виправданим, якщо досліджувати поняття «внутрішнє переконання судді» лише з юридичного погляду. У цьому аспекті внутрішнє переконання виступатиме розумовою діяльністю судді в процесі здійснення судочинства, сутність якої зводиться до безпосереднього, усебічного, повного, неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, оцінювання доказів із тим,

щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу. Однак варто звернути увагу на той факт, що досліджувана правова категорія також є й багатоаспектним поняттям, яке можна розглядати з позиції логіки, гносеології, психології, етики, моралі.

Щодо розкриття змісту поняття «внутрішнє переконання», на нашу думку, варто звернути увагу передусім на етимологічне значення цього словосполучення. Академічний тлумачний словник української мови визначає термін «переконання» як тверду впевненість, певність у чому-небудь, віру в щось, а також як тверду міцно усталену думку про що-небудь, погляд на щось [12, с. 200]. С.Я. Фурса зазначає, що внутрішнє переконання судді – це не свідоме враження, відчуття, яке не піддається контролю, а впевненість у правильності його висновків, які становлять основу судового рішення [13, с. 555].

Термін «внутрішнє» підкреслює самостійність суб'єкта пізнання, захист його уявлень від стороннього впливу. Незалежність суддів і підкорення їх лише закону, незалежність від будь-якого незаконного впливу декларує ст. 129 Конституції України, втручання у здійснення правосуддя з метою впливу на безсторонність суду забороняється й тягне за собою відповідальність, установлену законом, відповідно до положень ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Отже, переконання визначається як внутрішнє не тільки тому, що формується в межах свідомості, а також і тому, що після дослідження та оцінювання доказів сформоване переконання судді мітить у собі істину, принаймні юридичну істину щодо кримінального провадження, яка надалі відображається в судовому рішенні.

Слушну думку наводить І.Я. Фойницький, указуючи так: «... не варто змішувати вирішення справи за системою вільного оцінювання з його вирішенням на підставі безпосереднього враження. Перше передбачає знання справи шляхом вивчення її матеріалів за об'єктивними даними, які є у справі; друге обмежується прийняттям того відбитка, яке справа чи її окремі моменти залишили в наших почуттях. Оцінювання доказів – це розумова діяльність, що вирішується сумнівами або переконаннями; враження є продуктом лише окремих чуттєвих сприйнятів, не перевірених розумовим процесом. З іншого боку, не потрібно змішувати вирішення справи за вільного оцінювання доказів з її вирішенням за довільним розсудом... Для того, щоб внутрішнє переконання не переходило в особистий розсуд, закон, не зв'язуючи суддю легальними правилами, піклується, однак, про створення його переконання за умов і в порядку, коли всяка розсудлива людина при тих самих даних дійшла б однакового висновку» [14, с. 198].

Беручи до уваги вищенаведене, суддя, здійснюючи правосуддя, зобов'язаний формувати внутрішнє переконання не як особистісне сприйняття тих чи інших явищ об'єктивної дійсності, а як професійне бачення фактичних даних, отриманих у результаті процесуально належних і допустимих дій. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, варто звернути увагу на той факт, що відмінність між фактами й оцінками судженнями полягає в тому, що факти потребують доведення, а оцінки судження – ні. Отже, формування внутрішнього переконання судді під час кримінального провадження матиме місце як результат доведення чи спростування фактів, закріплених у процесуальних джерелах доказів, наданих сторонами.

Аналогічне положення закріплене у ст. 6 Кодексу суддівської етики, (затвердженого XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р.), відповідно до якої суддя повинен виконувати свої професійні обов'язки незалежно, виходячи виключно з фактів, установлених на підставі власного оцінювання доказів, розуміння закону, верховенства права, що є гарантією справедливого розгляду справи в суді, незважаючи на будь-які зовнішні впливи, стимули, загрози, втручання або публічну критику [10, с. 8].

У контексті порушеної проблеми зупинимось на задекларованому твердженні «... на підставі власного оцінювання», яке, безумовно, стає результатом безпосереднього сприйняття суддею почутого, побаченого, прочитаного інформаційного навантаження в конкретному кримінальному провадженні, а також є першочерговим чинником формування його внутрішнього переконання. Принцип вільного оцінювання доказів уперше знайшов відображення у ст. 17 КПК України 1960 р. й на той час полягав насамперед у тому, що під час оцінювання доказів органи дізнання, слідчий, прокурор, суддя (суд) вільні у своїх оцінних судженнях, висновках, що мають місце як результат дослідження та розгляду всіх обставин справи. Вони оцінюють усі наявні докази по справі вільно, за своїм внутрішнім переконанням, основаним на всій сукупності обставин справи, і не обмежені під час оцінювання ніякими формальними розпорядженнями. Цей принцип оцінювання доказів полягає також у тому, що жоден доказ для суду, прокурора, слідчого та особи, яка провадить дізнання, не має наперед визначеної сили (ч. 2 ст. 67 КПК 1960 р.). Новий КПК України дещо уточнює систему принципів, систематизуючи їх у двадцять дві засади кримінального провадження, де вільне оцінювання доказів відсутнє. Натомість законодавець виокремлює самостійну ст. 94 КПК України, яка вказує, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності й взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

На нашу думку, власне оцінювання доказів судді зумовлюють об'єктивні та суб'єктивні чинники. Об'єктивні чинники – це усне дослідження під час судового розгляду докази, надані сторонами. Судовий розгляд матеріалів кримінального провадження, вирішення заявлених у ході судового розгляду сторонами клопотань, їхнє обґрунтування, усне заслуховування показань обвинуваченого, потерпілого, свідків, оголошення протоколів слідчих (розшукових) дій, висновків експертів, спеціалістів, зміст інших документів, спрямовані на дослідження обставин справи, формують об'єктивне бачення дійсності кримінального провадження. Безпосереднє сприйняття інформації – почутої, побаченої, прочитаної, зумовлює першочергове уявлення людини про ту чи іншу подію, явище, процес. Згідно із соціологічними дослідженнями, люди загалом сприймають і запам'ятовують 10% від прочитаного, 20% від почутого; 30% від побаченого; 50% від побаченого й почутого, 70% від сказаного або написаного, 90% від сказаного під час дії. Отже, усне заслуховування показань є базовим об'єктивним чинником формування внутрішнього переконання судді і як результат цього процесу надалі – оцінювання доказів суддею в конкретному кримінальному провадженні.

Суб'єктивні чинники, які формують внутрішнє переконання судді, варто розглядати також і з погляду психології.

Із цього ракурсу вони визначатимуться такими якісними ознаками, як компетенція, професійний досвід та особистісні характеристики. Дослідження доказів, безумовно, має прямий зв'язок із правосвідомістю конкретної особи, яка уповноважена здійснювати правосуддя. І мова тут іде насамперед не про правову свідомість як систему почуттів, звичок, уявлень, оцінок, поглядів, теорій, ідей суб'єктів права, які відображають правову дійсність і оцінне ставлення до неї й відіграють, унаслідок цього, роль своєрідного регулятора їхньої поведінки в юридично значущих ситуаціях, а як «жива правосвідомість» професійних суддів, як влучно окреслив її І.А. Ільїн, указуючи, що право, закон, наказ, повноваження, обов'язок, заборона, що діють у країні, не можуть існувати поза живою правосвідомістю [15, с. 7].

На думку Ю.М. Грошевого, професійна правосвідомість судді включає в себе як систему правових ідей, що виражають інтереси суспільства у сфері правосуддя, так і систему власних правових поглядів і переконань, оцінок про справедливість або несправедливість правових норм, ефективність правового регулювання, відповідність правових приписів характеру суспільних відносин, які ця норма регулює. Чітко автор окреслює і структуру професійної свідомості, виділяючи такі її елементи: пізнавальний, оцінний, вольовий, поведінковий, а також елемент соціально-правової психології [16, с. 250].

Із цією точкою зору важко не погодитись, оскільки процес застосування закону залежить від багатьох суб'єктивних чинників, що пов'язані з особистістю судді, його відчуттям права, сукупністю поглядів і переконань. Важко також заперечити наявність зв'язку між тлумаченням закону та особистістю судді, котрий його тлумачить, тобто важливими стають за таких умов суб'єктивні чинники прийняття рішення або, ж іншими словами, психологічні ознаки формування внутрішнього переконання судді. Їх можна виокремити, на нашу думку, так:

1) індивідуальне сприйняття об'єктивної дійсності – психологічно зумовлене упередження судді (ставлення до російської мови як державної, до національних або сексуальних меншин, до представників маргінальних груп населення, малолітніх злочинців чи обвинувачених похилого віку тощо);

2) характер – упорядкована сукупність стійких, індивідуально психологічних особливостей, які формуються в процесі життєдіяльності судді й виявляються в його професійній діяльності, суспільній поведінці, ставленні до учасників кримінального провадження, колективу та інших людей, а також темперамент судді, від якого залежать динамічні особливості вияву характеру (чи є суддя холериком, флегматиком, сангвініком, меланхоліком);

3) тип світогляду судді – сукупність переконань, оцінок, поглядів і принципів конкретного судді, які визначають його найзагальніше бачення та розуміння світу, чутево-практичне ставлення до світу (релігійний, науковий, містецький тип світогляду). Певний відбиток на формування внутрішнього переконання судді в цьому контексті матиме той факт, чи є суддя християнином, атеїстом, буддистом чи мусульманином, науковцем, який усвідомлює світ через отримання істинних знань, філософом, котрий відображає дійсність у певних конкретно-чуттєвих образах, відповідно до усталених у його свідомості й світосприйнятті ідеалів, тощо;

4) фактор часу і політична ситуація (довгий час в Україні, наприклад, принцип верховенства права ототожню-

вався із принципом верховенства закону, а зараз ситуація поступово змінюється. У силу політичних подій у наш час зароджується й набуває темпів судова реформа, основною метою якої є реальна реалізація права кожного на справедливий судовий розгляд його справи незалежним, професійним і неупередженим судом та забезпечення такого рівня правової культури в суспільстві, який гарантуватиме практичну реалізацію принципу верховенства права в Україні [17]);

5) професійний досвід судді, що скеровує його поведінку. Як зазначає А.Н. Лактіонов, «... досвід являє собою таке психологічне утворення, котре надає можливість не тільки використовувати відповідні знання, уміння та навички, а й певним чином адаптуватися до умов життя, взаємодіяти з навколишнім світом, інтерпретувати події у світі й себе в цих подіях» [18, с. 145]. Керівник проекту USAID «Справедливе правосуддя» Девід Вон зазначає, що вдосконалення процесу підготовки й добору суддів неможливе без визначення переліку характеристик, професійних якостей і навичок, якими повинен володіти суддя [19]. Станом на сьогодні розроблено Методичні рекомендації щодо визначення відповідності особи, котра претендує на посаду судді, фаховим та особистісним характеристикам [20]. І хоча це ще не законодавчо закріплене джерело права, а лише нормативний документ, який об'єктивувався у статусі проекту, однак наявність постійних напрацювань у цьому контексті є свідченням того, що суб'єктивні аспекти, які формують психологічні особливості судді, його внутрішнє переконання, є важливим атрибутом професійної майстерності суддів і роль критеріїв добору суддів жодним чином не потрібно нівелювати.

Як бачимо, внутрішнє переконання судді потрібно розглядати як складне явище. Це не просто індивідуальне та суб'єктивне відчуття впевненості. Звичайно, переконання суддів є індивідуальним і суб'єктивним у тому розумінні, що воно складається в окремих людей, які вирішують справу. Але однобічно й тільки у психологічному чи лише юридичному аспектах цю правову категорію в будь-якому випадку розглядати не варто. Переконання суддів спирається насамперед на їхню правосвідомість, усю сукупність поглядів, ідей, почуття справедливості (як суб'єктивний чинник формування внутрішнього переконання суддів), а також на безпосередньому дослідженні ними під час кримінального провадження доказів, усного заслуховування показань учасників кримінального провадження (як об'єктивний чинник). Саме тому в умовах реформування судової системи, динамічного оновлення законодавчої бази, упровадження міжнародних стандартів у правозастосовну практику виникає потреба спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, підвищення кваліфікації суддів, методичного забезпечення здійснення правосуддя в певних категоріях справ. І це виправдано, оскільки як наслідок матимемо якісно вищу компетентність судді із професійно-набутими знаннями законодавчих положень внутрішнім переконанням.

Висновки. Базовим чинником формування власного оцінювання доказів судді поряд із процесуальними висновками, які отримані в ході судового провадження, є так зване внутрішнє переконання, що становить сприйняття й осмислення сприйнятої інформації через призму знань матеріального та процесуального права, категорична впевненість суддів у тому, що вони дали правильну оцінку всім наявним у провадженні доказам і що висновок, яко-

го дійшли вони таким шляхом з усіх питань при судовому розгляді, є правильним, відповідає вимогам закону, нормам справедливості й жодним чином не обмежує чи звужує права людини.

Внутрішнє переконання судді підпорядковане загальним засадам кримінального провадження, законам логічного мислення, нормативно закріпленим вимогам закону про обґрунтування власного суб'єктивного переконання наявними у кримінальному провадженні об'єктивними даними. І, незважаючи на той факт, що станом на сьогодні не вироблена чітка структура формування внутрішнього переконання судді як особи, яка на професійній основі уповноважена здійснювати правосуддя, не визначені чинники, що впливають на формування внутрішнього переконання, такі категорії, як «компетентність», «професіоналізм», «якісні характеристики судді як особистості», потрібно, на думку автора, окреслити як першочергові складові, що мають безпосередній вплив на формування внутрішнього переконання. Внутрішнє переконання суддів спирається насамперед на їхню правосвідомість, усю сукупність поглядів і переконань, професійний досвід, а також на безпосереднє дослідження показань, речей, документів, заслуховування учасників судового провадження.

Список використаної літератури:

1. Спасович В.Д. О теории судебного-уголовных доказательств / В.Д. Спасович. – СПб., 1861. – 113 с.
2. Тертишник В.М. Научно-практический комментарий Криминального процессуального кодекса Украины / В.М. Тертишник. – К. : Алерта, 2014. – 768 с.
3. Мухин И.И. Важнейшие проблемы оценки судебных доказательств в уголовном и гражданском судопроизводстве / И.И. Мухин. – М. : МГУ, 1981. – 205 с.
4. Михеенко М.М. Принцип вільної оцінки доказів у радянському кримінальному процесі / М.М. Михеенко // Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 140–150.
5. Орлов Ю.К. Внутреннее убеждение при оценке доказательств (правовые аспекты) / Ю.К. Орлов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1981. – Вып. 35. – С. 61.
6. Дроздович Н.Л. Проблемы визначення поняття внутрішнє переконання судді у кримінальному процесі України / Н.Л. Дроздович // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 224–228.
7. Белінська К.О. Щодо питання про суб'єкти тлумачення оціночних понять / К.О. Белінська // Правова держава. – 2013. – № 16. – С. 77–82.
8. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса / М.С. Строгович. – М. : Наука, 1968. – Т. 1. – 1968. – 468 с.
9. Коновалова В.Е. Основы юридической психологии : [учебник] / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х. : Одиссей, 2005. – 352 с.
10. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j67.
11. Кодекс суддівської етики, затверджений XI черговим З'їздом суддів України 22 лютого 2013 року (публікація в рамках проекту USAID «Справедливе правосуддя»). – С. 10.
12. Словник української мови : в 11 т. – Т. 6. – 1975. – С. 200.
13. Фурса С.Я. Цивільний процесуальний кодекс України : [науково-практичний коментар] : у 2 т. / С.Я. Фурса, С.І. Фурса, С.В. Щербак ; за заг. ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавель Фурса С.Я. : КНТ, 2006. – Т. 1. – 2006. – С. 555.

14. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницкий ; под ред. А.В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 2. – 1996. – 607 с.
15. Ильин И.А. Путь к очевидности / И.А. Ильин. – М. : Аст, Хранитель, 2007. – 47 с.
16. Грошевой Ю.М. Професійна правосвідомість судді та правоздатність рішень суду: кримінально-процесуальний аспект / Ю.М. Грошевой // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4 (16). – С. 248–255.
17. Судова реформа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/index.php?pageid=judicial-reform>.
18. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта / А.Н. Лактионов. – Х. : Бизнес Информ, 1998. – 492 с.
19. Виступ Девіда Вона на міжнародній науково-практичній конференції «Стандарти підготовки суддів: міжнародний досвід, завдання для України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nsj.gov.ua/startus/tiny_mce/plugins/filemanager/files/Dec_19_2013_DMV_Presentation_NSJ_Conference.pdf.
20. Методичні рекомендації щодо визначення відповідності особи, що претендує на посаду судді, фаховим та особистісним характеристикам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://court.gov.ua/userfiles/file/DSA/RSU_site/2010/Dodatok1_9_26_03_2010.pdf.
-